

DEBIUTY MICKIEWICZA, DEBIUTY ROMANTYKÓW STUDIA. W 200. ROCZNICĘ DEBIUTU WIESZCZA: 1818–2018

Redakcja naukowa Jarosław Ławski i Łukasz Zabielski

Kraków 2021

HANS-CHRISTIAN TREPTE
Uniwersytet w Lipsku
Niemcy

Ambiwalentne paradygmaty literackich debiutów romantyków w kontekście środkowoeuropejskim

W zależności od obranego kontekstu historycznego oraz geopolitycznego porównywanie ze sobą epok literackich może przynosić odmienne efekty. Dotyczy to zwłaszcza przybierającego na całym świecie przeróżne formy i kształty romantyzmu, a także fenomenu debiutów jego przedstawicieli. Romantyzm, który w Europie Wschodniej rozpoczął się dość późno, zwrócił się ku narodowej historii, odkrył dla siebie kulturę i poezję ludową, a w niektórych przypadkach zespolił się z ideą odrodzenia narodu.

Tak ważni pisarze, jak Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Zygmunt Krasiński dla Polaków, Karel Hynk Mácha, Karel Jaromír Erben i Božena Němcová dla Czechów czy środowisko poetyckie Štúrián dla Słowaków, stali się wszechobecnymi punktami odniesienia dla tożsamości narodowej i kulturowej¹.

Począwszy od swoich debiutów, romantyczni pisarze reprezentują „wysoki poziom narodowej doskonałości językowej i literackiej”². Ścisły związek między językiem, literaturą i kulturą nadał wyraz emancypacyjnym dążeniom do narodowej niezależności poszczególnym państwom. W trakcie procesu wybijania się na niepodległość

HANS-CHRISTIAN TREPTE – docent (*doctor emeritus*) w Instytucie Sławistyki Uniwersytetu w Lipsku, sławista, anglista, literaturoznawca, tłumacz; główne zainteresowania naukowe: literatury i kultury zachodniosłowiańskie, (e)migracja (z krajów Europy Środkowo-Wschodniej), zmiana języka i przekład literacki. Autor i współautor książek, między innymi *Alteritäten: Literatur, Kultur, Sprache* (2007); *Zwischen Ost und West. Joseph Conrad im europäischen Gespräch* (2010); *Flüsse. Kultur und Literatur der Wasserwege* (2010); *Zwischen Zentrum und Peripherie. Zu neuen und alten Fragen der (E)Migrationsliteratur* (2016).

1 J. Joachimsthaler, H.-Ch. Treppe, *Editorial, National-Texturen. National-Dichtung als literarisches Konzept in Nordosteuropa*, „Nordost-Archiv, Zeitschrift für Regionalgeschichte”, Bd. XVI/2007, Lüneburg, s. 13.

2 Tamże.

wszystkie struktury polityczne były wypełnione kulturą. Proces ten różnił się wszakże w zależności od regionu. Szczególnie interesująca jest pod tym względem Europa Środkowo-Wschodnia. W dobie romantyzmu lub tak zwanego odrodzenia narodowego istniały grupy etniczne, które zapragnęły spojrzeć na własną prehistorię. Tak było w przypadku Polaków, Czechów i Litwinów, którzy swą przeszłość do dziś idealizują i odnoszą się do niej z dużą czcią. Natomiast takie narody, jak Słowacy, Białorusini czy Ukraińcy, stosunkowo późno zaczęły kodyfikować swój język i rozwijać indywidualną świadomość narodową.

W artykule chciałbym odnieść się do (środkowo-)europejskiego, dla Zachodu w dużej mierze nieznanego, kontekstu „niewidzialnej strefy *małych narodów*” (Milan Kundera). Punktem wyjścia stanie się specyfika Polski. Następnie przejdę do omówienia wybranych literatur jej sąsiadów – litewskiej, ale także czeskiej i słowackiej – z którymi utrzymywała ona bliskie związki i z którymi łączy ją liczne podobieństwa historyczne oraz kulturowe³. Z pewnością warto wskazać na perspektywę komparatystyczną, wykraczającą poza wąski kontekst partykularnej literatury i kultury, także po to, by poszerzyć ją o elementy i cechy ponadnarodowe.

Określenie Kundery „małe narody” z trudem daje się odnieść do Polaków, choćby ze względu na ich „wielką” historię, „heroiczną” przeszłość oraz „bogatą literaturę i kulturę”⁴. Nie ulega wątpliwości, że romantyzm jest w Polsce uważany za epokę w historii i literaturze kraju najważniejszą, a jego wpływy sięgają bezpośrednio w teraźniejszość i są wyraźnie odczuwalne w narodowo-konserwatywnej polityce (i nie tylko) obecnego polskiego rządu.

Na kosmopolityzm polskiego romantyzmu niewątpliwie duży wpływ wywarli jego wielcy przedstawiciele i ich recepcja za granicą. Szczególnie dotyczy to Adama Mickiewicza. Współczesny mu Zygmunt Krasiński uznał już wtedy, że dla ludzi jego pokolenia Mickiewicz był „miodem, mlekiem i żółcią oraz krwią duchową”, z której wszyscy oni pochodzą⁵. Wiersz polskiego pisarza Tadeusza Różewicza, pisany z okazji 100. rocznicy urodzin Mickiewicza, może wyjaśniać wysoki status tego twórcy polskiego romantyzmu w polskiej literaturze powojennej:

Chleb
który żywi i zachwyca
który się w krew narodu zmienia
poezja Mickiewicza
sto lat nas karmi
ten sam chleb
siłą uczucia
rozmnożony⁶.

3 J. Joachimsthaler, H.-Ch. Trepte, *Editorial, National-Texturen...*, dz. cyt., s. 15.

4 Tamże.

5 Z. Krasiński, *Listy do Adama Soltana*, red. Z. Sudolski, Warszawa 1970, s. 617.

6 T. Różewicz, *Gedichte. Stücke*, Hrsg. K. Dedecius, Frankfurt am Main 1983, s. 70.

Twórczość romantyka, owego *vates et propheta* w jednej osobie, stała się nie tylko twierdzą narodu i polskiego języka, przynajmniej od czasów Mikołaja Reja i Jana Kochanowskiego, historią, literaturą i kulturą kraju, lecz także reprezentowała w podzielonej na trzy części Polsce „rodzaj substytutu utraconego państwa (z jego instytucjami). [...] Z tego też powodu, ogłoszony twórcą narodowym, cieszył się poeta szczególną pozycją, wysokim poważaniem i szacunkiem w społeczeństwie”⁷. W ten sposób Adam Mickiewicz, podobnie jak w przeszłości królowie, otrzymał miejsce honorowe w panteonie polskim na Wawelu w Krakowie.

Chciałbym w tym artykule uniknąć jednostronnej, kanonicznej recepcji i raczej skupić się na debiutach romantyków, na dziełach, które mogą dostarczyć ciekawych spostrzeżeń na temat ducha czasu, nurtów literackich, preferencji gatunkowych i wzajemnych wpływów poetów pogranicza epoki rozciągającej się pomiędzy klasycyzmem i romantyzmem, zwanym przeze mnie w niniejszym tekście również odrodzeniem narodowym⁸. W przeciwieństwie do świata niemieckojęzycznego, gdzie Mickiewicz do dziś pozostaje stosunkowo obcy, jego osoba i twórczość odgrywają szczególną rolę w kontekście litewskim, czeskim i słowackim. Idee narodu rodziły się tu przede wszystkim jako „literackie światy językowe, które czekały na przeżywanie i [...] przekładały się na życie codzienne, na «rzeczywistość»”⁹.

Nie każdy debiutancki tekst literacki był pomyślany jako dzieło literatury narodowej, jak miało to miejsce w przypadku wczesnego Mickiewicza. Potrzeba takich tekstów okazywała się jednak niezwykle duża, domagały się ich intelektualne elity narodowe. Z drugiej strony wielu poetów miało nadzieję, że ich dzieła dotrą do prostego ludu, choćby w formie tak zwanej *biblii ludowej*, aby wspierać go w trudnych czasach, budować, wzmacniać tożsamość (etniczną i kulturową), a tym samym zagwarantować duchowe przetrwanie całego narodu. Poeci i dzieła o statusie quasi-sakralnym, które stały się podstawowym składnikiem literatury narodowej, służyły jako swego rodzaju wzór dla rozwoju innych literatur, a ich przedstawiciele mogli stać się także „ikonami transkulturowymi” w kontekście Europy Środkowo-Wschodniej¹⁰. W ten sposób wyłoniła się tekstura potwierżeń, uzupełnień i dopowiedzeń, które przekraczały granice językowe, etniczne i kulturowe.

W tym kontekście pojawia się pytanie, na czym mogą opierać się różnice w rozwoju i ekspresji danej epoki literackiej. Jedną z ważnych przyczyn, poza różnicami czasowymi, jest z pewnością fakt, że – w przeciwieństwie do Niemiec – romantyzm w Polsce pojawił się jako wyraźna odpowiedź na zabór kraju przez obce mocarstwa

7 J. Joachimsthaler, H.-Ch. Trepte, *Editorial, National-Texturen...*, dz. cyt., s. 15.

8 *Ein ähnliches methodologisches Herangehen betrifft die polnische und russische Romantik in der Publikation von Anna Rothkoegel*, Zum Fragment in der polnischen und russischen Romantik, Göttingen 2017.

9 J. Joachimsthaler, H.-Ch. Trepte, *Editorial, National-Texturen...*, dz. cyt., s. 16.

10 Por. M. Colombi, Ch. Gözl, B. Hock, S. Krause, *Transcultural Icons of East-Central Europe*, „World Literature Studies” 2016, 4, vol. 8 (Editorial, s. 2–4).

i dlatego szybko przerodził się w swego rodzaju bunt polityczny. W ten sposób powstała literatura, która wzywała do narodowego oporu i walki. Stanisław Brzozowski, który na przełomie XIX i XX wieku szczegółowo badał istotę polskiego romantyzmu, doszedł do wniosku, że romantyzm w Polsce nie był szkołą literacką ani kierunkiem artystycznym, nie był czymś, co powstało przez przypadek, ale raczej swego rodzaju „objawieniem prawdy”¹¹.

Właśnie owo „objawienie prawdy” – w sensie historycznym, religijnym i kulturowym – może być postrzegane jako typowa, wykraczająca poza specyfikę polską metoda rozpoznawania, rozumienia, interpretowania i, w miarę możliwości, zmieniania skomplikowanej rzeczywistości¹². Gdyby polski romantyzm pozostał jednym z wielu innych nurtów artystycznych i literackich, to epoka, która do dziś tak silnie polaryzuje polskie społeczeństwo, nie stałaby się jednocześnie „niebem i piekłem” zbiorowej wyobraźni Polaków. Do takiego wniosku dochodzi Marcin Król w książce o wymownym tytule *Romantyzm. Piekło i niebo Polaków*¹³. Polski romantyzm był niemal wszechmocny i jednocześnie wszechobecny, pojawiający się we wszystkich ówczesnych debiutach literackich, wypowiedziach początkowo prywatnych, osobistych, bardzo szybko przeradzający się jednak w ogólnonarodową, symboliczną reprezentację losów ludzi żyjących w niewoli. Istniał ścisły związek ducha z czynem, dwiema centralnymi kategoriami polskich romantyków i postromantyków, za pomocą których poszukiwano sposobów na odzyskanie niepodległości narodu i wolności jednostki. Oczywiście przy użyciu również narzędzi innego rodzaju: broni, podstępny czy nawet zdrady.

Cechy tak charakterystyczne dla estetyki romantycznej, jak samotność jednostki, ludowość, wrażliwość i melancholia, coraz częściej łączyły się z motywami społeczno-politycznymi. Intelktualny przewrót, jaki nastąpił przy konfrontacji z oświeceniem i klasycyzmem, został utożsamiony z intelektualno-polityczną rewolucją, a więc na przykład od lat 20. XIX wieku dziedzictwo romantyczne jest w Polsce wciąż żywe, podejmowane, ale i oskarżane, a nawet potępiane. Romantyzm stał się ideą uciskanego narodu polskiego, a tradycja historyczna i kulturowa jedyną gwarancją ciągłości historycznej.

Polski romantyzm stanowił wzór dla innych narodów, które również dążyły do odzyskania wolności i niepodległości. W kontekście debiutów literackich poetów romantycznych, jeszcze zanim zaczął się wyraźnie manifestować polski mesjanizm, można mówić o afirmatywnym stosunku do tradycji, do podtrzymywania ciągłości historycznej na polsko-litewsko-czesko-słowackim pograniczu kulturowym. To właśnie

11 S. Brzozowski, *Filozofia romantyzmu polskiego*, Lwów 1924, s. 10.

12 Por. M. Urbanowski, *Jest Bóg, żyje prawda. Inna twarz Stanisława Brzozowskiego*, Warszawa 2012; <https://teologiapolityczna.pl/stanislaw-brzozowski-john-henry-newman> [dostęp: 12.02.2019].

13 M. Król, *Romantyzm. Piekło i niebo Polaków [Polskie obrachunki na koniec millennium]*, Warszawa 1998.

w tym sensie polska literatura romantyczna, w świetle której narodził się konspiracyjny sojusz pisarzy i czytelników przeciwko obcym mocarstwom i ciemnościom ludu, stała się interesująca dla innych krajów, kultur i literatur, które w porównywalnych warunkach geopolitycznych walczyły o wolność i niepodległość.

Dotyczy to przede wszystkim literatury litewskiej, w której Adam Mickiewicz zaczął odgrywać istotną rolę jako rodowity Litwin i ważny przedstawiciel ruchów wolnościowych i niepodległościowych. Geograficznie, etnicznie i kulturowo Litwa w czasach Mickiewicza bardzo różniła się od dzisiejszego niepodległego państwa litewskiego. Litwini uważali się za egzotyczną, mistyczną, ale przede wszystkim inspirującą duchowo część Rzeczypospolitej Obojga Narodów. To właśnie takie cechy, jak bi- i multilingwizm, „języki tego regionu”, a zwłaszcza „historia i mitologia Litwy”, zostały przez Mickiewicza uznane za „szczególną ozdobę Polski”¹⁴. Dla Mickiewicza „peryferyjny region ojczyzny był światem równym, a nawet przewyższającym świat Polski, czyli Zachód”¹⁵. Postrzeganie Litwy jako kontrkultury, a właściwie jako „cienia Polski”, a także jako „archetypową «inność»”, faktycznie umożliwiło Mickiewiczowi stworzenie „paradygmatu antykanonicznego”, który „stłumił kulturową rozmowę z samym sobą polskiego oświecenia”¹⁶.

Jeśli chodzi o poglądy na temat tożsamości etnicznej i kulturowej litewskiego, białoruskiego czy polskiego Mickiewicza, należy dodać, że opierały się one na poglądach „narodu” ukształtowanych w XVI wieku przez Stanisława Orzechowskiego: „gente Lithuanus, natione Polonus”, pochodzenia litewskiego, narodu polskiego¹⁷. Mickiewicz niewątpliwie identyfikował swoją „tożsamość regionalną” jako „litewską”, niekiedy sam siebie określał „dzikim Litwinem”, odnosząc się głównie do swojego nonkonformistycznego charakteru i niezależności intelektualnej¹⁸. Do dziś Mickiewicz – Mickevičius – jest „uważany przez Litwinów za jednego ze swoich, a nie za Polaka”, chociaż jego „przynależność do narodu (państwa) polskiego” identyfikowała go jako „Polaka”¹⁹.

Litewski ruch narodowy, który można uznać za jeden z ostatnich w Europie, w wieku XIX musiał zerwać swoje bliskie związki z językiem i kulturą polską. Od tego czasu

14 T. Venclova, *Vilnius. Eine Stadt in Europa*, Frankfurt am Main 2006, s. 139.

15 T. Venclova, *Native Realm Revisited: Mickiewicz's Lithuania and Mickiewicz in Lithuania*. Wiktor Weintraub Memorial Lecture, Harvard University, April 2 1998; cyt. za: C. Sinnig, *Litauen. Ein literarischer Reisebegleiter*, Frankfurt am Main 2011, s. 63.

16 Tamże, s. 65.

17 Cyt. za: B. Walczak, *Język Mickiewicza a regionalne zróżnicowanie polszczyzny*, „Polonistyka” 7 (1998), s. 395–402, tutaj: s. 400.

18 M. Putinas, *Adam Mickiewicz und Litauen* [w:] A. Mickiewicz, *Leben und Werk*, Hrsg. B. Miązek, Frankfurt am Main 1998, s. 379–394, tutaj: s. 380.

19 H.-Ch. Trepte, *Adam Mickiewicz (1789–1855) – Vom litauischen Heimatdichter zum polnischen Nationalschriftsteller*, „Nordost-Archiv, Zeitschrift für Regionalgeschichte”, Bd. XVI/2007, Lüneburg 2009, s. 78–102, tutaj: s. 82.

Litwini nie postrzegali się już jako „Polacy”, lecz jako naród sam w sobie²⁰. Przede wszystkim ruch narodowy oparł się na idei heroicznej przeszłości. Pod wpływem nauczyciela historii, Joachima Lelewela, Mickiewicz coraz bardziej interesował się historią, mitologią i poezją ludową Litwy, by następnie podjąć ten temat w swoich utworach literackich. W przeciwieństwie do Lelewela uważał, że niepodległość państwa litewskiego została bezpowrotnie utracona²¹. Podobnie jak większość szlachty na historycznej Litwie Mickiewicz marzył o odbudowie polsko-litewskiej republiki arystokratycznej. Idee te można odnaleźć między innymi w jego *Księgach narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*, napisanych w 1832 roku na emigracji w Paryżu. W dziele tym poeta-prorok z dumą głosi, że „wielki naród litewski zjednoczył się z Polską jak mężczyzna i kobieta, dwie dusze w jednym ciele”. Ten związek Litwy z Polską jest przykładem przyszłej unii narodów w imię wiary i wolności²². Jego dzieła w tłumaczeniu na język litewski dały ważny impuls do powstania „szybko rozwijającej się literatury litewskojęzycznej”²³. Polski romantyzm w „paradoksalny sposób zdecydowanie promował depolonizację i odbudowę Litwy, *Lithuania Propria*, litewskiego serca”²⁴. Pod koniec XIX wieku Litwini potrafili „rozwinąć gwarę, która prawie została uznana za wymarłą, i ugruntować ją jako powszechny język pisany i literacki”²⁵.

Litwa była ojczyzną (regionalną) Mickiewicza, stawała się „krajem magicznych lasów i jezior, imperium nocy i terroru, «światem poza» niejako – tu umarli przemawiali do żywych, dawni pogańscy bogowie do współczesnych Mickiewicza ze wsi”²⁶. Również w tym sensie Mickiewicz stał się „na najwyższym poziomie poetyckim ojczystym poetą swojej Litwy”²⁷. I to właśnie ojczyzna zdeterminowała nie tylko debiuty Mickiewicza, lecz także jego dalszą twórczość, aż po poemat *Pan Tadeusz*, w którym powrócił w melancholijnych myślach na ojczyzny łono:

Tymczasem przeroś moją duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych²⁸.

20 Zob. E. Seitz, *Adam Mickiewicz und die Sprach der „Kresy”* [w:] *Von Polen, Poesie und Politik. Adam Mickiewicz*, Hrsg. R.D. Kluge, Tübingen 1999, s. 244.

21 Zob. T. Venclova, *Native Realm*, dz. cyt., s. 64.

22 Cyt. za: V. Mykolaitis-Putinas, *Die litauische Thematik in Adam Mickiewicz's Werken* [w:] *Adam Mickiewicz. Leben und Werk*, dz. cyt., s. 374.

23 H.-Ch. Trepte, *Adam Mickiewicz...*, dz. cyt., s. 83.

24 Tamże.

25 C. Sinnig, *Litauen...*, dz. cyt., s. 19, H.-Ch. Trepte, *Adam Mickiewicz...*, dz. cyt., s. 83.

26 T. Venclova, *Vilnius. Eine Stadt in Europa*, dz. cyt., s. 135.

27 R. Fieguth, *Mickiewicz, Dichter der Polen* [w:] *Adam Mickiewicz und die Deutschen. Eine Tagung im Deutschen Literaturarchiv Marbach am Neckar*, Hrsg. E. Mazur-Kęłbowska, U. Ott, Wiesbaden 2000, s. 19.

28 A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Berlin 1976, s. 7.

Mickiewicz, który podobnie jak litewscy przedstawiciele ruchu narodowego interesował się przedchrześcijańskim okresem Litwy, starał się go zrekonstruować w dużej mierze na podstawie nielicznych dostępnych źródeł historycznych. Teodor Narbutt z jego dziewięciotomową historią kraju, której pierwszy tom poświęcony jest wyłącznie mitologii litewskiej, był jedną z najważniejszych osób, które podjęły próbę rekonstrukcji dziejów pogańskiej Litwy²⁹. Szczególne znaczenie miała również bogata kultura ludowa z litewskimi i białoruskimi pieśniami ludowymi, zwłaszcza dainami. Na jej podłożu powstały „dzieła litewskie” Mickiewicza, w których podejmował on tematy z historii litewskiej i polskiej: *Mieszko, książę Nowogródka*, ballady, *Grażyna*, *Dziady* oraz *Konrad Wallenrod*³⁰. Najbardziej charakterystycznym elementem tych utworów są heroiczne i piękne Litwinki, które, jak Zyle w *Mieszku*, nawoływały do oporu czy jak tytułowa bohaterka w *Grażynie*, choć w męskim przebraniu, odważnie przystąpiły do walki w obronie ojczyzny przed najgorszym wrogiem Litwy i Polski – niemieckim zakonem krzyżackim³¹.

Przetłumaczone na język litewski dzieła Mickiewicza stały się centralnym składnikiem litewskiej świadomości narodowej i kulturowej, niezastąpionym punktem wyjścia lub punktem styczności dla litewskiej literatury w ogóle. Litewskie odrodzenie narodowe opierało się zatem zasadniczo na polskiej literaturze romantycznej.

Mickiewicz, Kraszewski, nawet Słowacki i Syrokomla odegrali ogromną rolę w ustanowieniu tego patriotyzmu litewskiego, litewskojęzycznego. Ale z czasem pojawili się poeci piszący po litewsku, na przykład Maironis, którego uważam za litewskiego Mickiewicza. A Mickiewicz jest dla nas pisarzem bardzo znaczącym i w pewnym stopniu uważamy go także za swojego. To znaczy: był poetą Obojga Narodów³².

Zadaniem i moralnym obowiązkiem poety-proroka (wieszcz) czy *poeta-vates* było głoszenie nie tylko dawnej wielkości kraju, jego bohaterów i wzorców, lecz także umacnianie wiary w zbliżający się początek wolności i niepodległości, która była w zasięgu ręki. Na Litwie „dzieła litewskie” Mickiewicza nadal stanowią nieodzowną część narodowego kanonu literatury, ale są też wydawane i wystawiane na nowo, stając się jednymi z najpopularniejszych sztuk teatralnych w kraju.

Motywy litewskie odnaleźć można także w monumentalnym dziele Mickiewicza *Dziady*, zwłaszcza w jego części drugiej, a także w *Panu Tadeuszu*³³. U będącego na emigracji poety temat litewski pierwotnie ustępuje miejsca ideom mistycznym,

29 T. Narbutt, *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. 1–9, Wilno 1835–1841.

30 H.-Ch. Trepte, *Czy istnieje litewska literatura w języku polskim?* [w:] Czesława Miłosza „północna strona”, red. M. Czermińska, K. Szalewska, Gdańsk 2009, s. 99–107.

31 M. Putinas, *Die litauische Thematik...*, dz. cyt., s. 354–357.

32 J. Kiełpiński, *Litwin, czyli prawdziwy Polak. Rozmowa z Tomaszem Venclovą, litewskim poetą i badaczem literatury*, „Nowości Dziennik Toruński”, archiwum: <https://nowosci.com.pl/litwin-czyli-prawdziwy-polak/ar/11053368> [dostęp: 12.02.2019].

33 Zob. H.-Ch. Trepte, *Adam Mickiewicz – Vom litauischen Heimatdichter...*, dz. cyt., s. 90–96.

„nowej, zweryfikowanej ewangelii, polskiemu mesjanizmowi”, „chrześcijańskiej misji narodu polskiego”³⁴, by ostatecznie powrócić we wspomnianym *Panu Tadeuszu*. W nim bowiem ujawnia się „tajemnicza więź między narodem polskim a [historycznym – przyp. H.-Ch.T.] Izraelem”, podkreślana następnie przez Mickiewicza w paryskich wykładach na temat literatury słowiańskiej, gdzie potrafił on nawiązać do bliskich stosunków polsko-litewskich³⁵:

Jak unia Litwy z Polską, choć inna pod względem pochodzenia i wyznania, nadała naszej Rzeczypospolitej polityczną i militarną wielkość, tak i ja wierzę, że unia Polski z Izraelem wzmocni naszą duchową i materialną siłę³⁶.

Adam Mickiewicz żył w pierwszej połowie XIX wieku, w czasach, gdy patriotyzm narodowy konkurował z odrodzonym nacjonalizmem, a liczne ludy, opierając się przede wszystkim na własnym języku, przemieniały się w osobne narody. Wspomniany proces rozwoju „wysadził w powietrze ideę patriotyzmu narodowego [taką jak Rzeczpospolita Obojga Narodów – przyp. H.-Ch.T.] i zmusił wiele osób, które były dwujęzyczne lub definiowały się jako przynależące do dwóch narodów, do ponownego zbadania ich przynależności grupowej, a w razie potrzeby do zmiany języka. Narodowość i język stały się polityczne”³⁷. To podejście może wyjaśniać, dlaczego Adam Mickiewicz stał się głównym przedstawicielem polskiej i litewskiej literatury narodowej, spełniając zasadniczo trzy funkcje polityczne: gloryfikację narodowej (polskiej i litewskiej) przeszłości, ukazanie – najmniej moralnie uzasadnionej – wyższości Polaków i Litwinów oraz nadzieję na odbudowę niepodległego państwa (tu jeszcze w rozumieniu Rzeczypospolitej), jak i przywrócenia wolności jednostki³⁸.

Wyżej wymienione rozważania mogą być również adekwatne dla czeskiej i słowackiej literatury romantycznej z okresu odrodzenia narodowego. W latach 1780–1850 na ziemiach czeskich, a następnie także na historycznych Górnych Węgrzech, dzisiejszej Słowacji, rozwinęła się znajomość języków czeskiego i słowackiego oraz literatury. Kulturowanie języka czeskiego przez Josefa Dobrovskiego i Josefa Jungmanna było ściśle związane z nową świadomością historyczną, celowym zwróceniem się ku

34 Zob. A. Mickiewicz, *Vorlesungen über slawische Literatur und Zustände. Deutsche Ausgabe*, Bd. 2, Leipzig 1843–1845, s. 428.

35 M. Buber, *Zur Geschichte der nationalen Idee (1949)* [w:] *Der Jude und sein Judentum*, Köln 1963, s. 321, 152.

36 A. Mickiewicz, *Przemówienie na posiedzeniu Towarzystwa Historyczno-Literackiego 1842? (ohne genaue Datenangabe)* [w:] *Dzieła wszystkie Adama Mickiewicza*, red. T. Pini, M. Reiter, Lwów 1911, t. 11, s. 315 [deutsche Übersetzung: H.-Ch. Trepte]; <https://nowosci.com.pl/litwin-czyli-prawdziwy-polak/ar/11053368> [dostęp: 12.02.2019].

37 U. Raßloff, *Transformationen des Karpatenräuber Juraj Jánošík als Symptome kultureller Interferenz* [w:] tegoż, *Wellenschläge. Kulturelle Interferenzen im östlichen Mitteleuropa des langen 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 2013, s. 379–436, tutaj: s. 382.

38 Tamże.

wybranych tylko okresom historii, które były poddawane procesom idealizacji, przemiany i mitologizacji. Nastąpiła gloryfikacja historycznych bohaterów (takich, jak Jan Hus, Jeroným / Hieronymus, Libuše czy Přemysl). W ten sposób odrodzona, chwalebna, „narodowa” historia została zaprezentowana w publicystyce, dramatach i powieściach historycznych (często w formie uproszczonej i nie zawsze odpowiadających prawdzie historycznej). Przedstawiciele odrodzenia narodowego za życia często sami byli obco- lub dwujęzyczni. Na Litwie dominował język polski, w Czechach i na Morawach niemiecki, a na Górnych Węgrzech / Słowacji łaćniński, czeski i węgierski. Wielu reprezentantów tego nurtu uznawało się za kosmopolitów, a dopiero w następnych epokach dokonywano zabiegów mających na celu uczynienie z nich przedstawicieli odrodzenia narodowego.

Historyczne wydarzenia, figury i wzory, które początkowo wydawały się ogólne i uniwersalne, coraz częściej nadpisywano kodem (całkowicie) słowiańskim, a później coraz częściej przybierały one także cechy narodowe. Słowak Ján Kollár w swoim eposie *Slávy dcera* (Córka Slávy) szczególnie podkreślił słowiańską wzajemność kulturową, nawiązując do „misji humanitarnej Słowian” Johanna Gottfrieda Herdera, odpowiednio ją gloryfikując³⁹. Procesowi budowania nowoczesnego narodu towarzyszyła „niepewna lokalizacja językowa i geograficzna”⁴⁰. Za pomocą „identyfikacji narodowej”, „realizowanej własnym językiem”, a także zgodnie z „mitologizującą przesadą” własnej historii i „kultury ludowej”, „osiągnięto zupełnie nowy wymiar w znaku daleko idącego synkretyzmu stylistycznego zasad klasycystycznych, przedromantycznych czy romantycznych”⁴¹. „Czechosłowacką wspólnotę językową” reprezentowali Paweł Josef Šafárik, Franciszek Palacki, Ján Kollár czy Franciszek Ladislav Čelakovski, w swojej pracy „biorąc tę wspólnotę za pewnik”⁴². W tym procesie zarówno Litwini, jak i Czesi, w przeciwieństwie do Słowaków, mogli odnosić się do utraconej państwowości. W porównaniu z Litwą, konieczność i praktyka własnego języka pisanego nabrała głębokiego znaczenia jako podstawa rodzącej się literatury, a także tożsamości narodowej, dla której decydujący wpływ miało „udane i trwałe przeforsowanie modelu romantycznego”⁴³.

Coraz bardziej dominować zaczynała, zwłaszcza wśród Słowaków, idea kulturowego narodu, a następnie „narodu państwowego, który ma być zorganizowany politycznie”. „Kultura, a przede wszystkim literatura, pełniła w tym wszystkim priorytetową funkcję kształtującą”⁴⁴. Jednak w słowackich debiutach romantycznych, dopiero po

39 Tamże.

40 Tamże, s. 395.

41 M. Jähnichen, *Zum Entwicklungsrhythmus der tschechischen und slowakischen Literatur* [w:] *Slowakische Kultur und Literatur im Selbst- und Fremdverständnis*, Hrsg. A. Kliems, Stuttgart 2005, s. 71–84, tutaj: s. 76.

42 Tamże.

43 Tamże.

44 Tamże, s. 77.

uznaniu przez Ludovíta Štúra „obu plemion” – czeskiego i słowackiego – oraz po udanej kodyfikacji językowej, używa się obecnie narodowego języka słowackiego. Po formalizacji języka słowackiego, dokonanej przez Antona Bernoláka (1787), a następnie przez Ludovíta Štúra (1843–1845), poprzez osiągnięty w 1852 roku kompromis językowy między słowackimi katolikami i protestantami, język słowacki stawał się w coraz większym stopniu językiem literackim, co stanowiło uderzającą różnicę w stosunku do przypadku romantycznych debiutów w literaturze polskiej. Te bowiem prawie w całości powstawały w języku polskim. Litewscy, czescy i słowaccy pisarze początkowo oparli swoje romantyczne debiuty na istotnych wzorcach zachodnich, takich jak twórczość Goethego, Schillera i lorda Byrona.

Jednak w oparciu o ideę słowiańskiej jedności coraz większego znaczenia nabierały modele słowiańskie z twórczością Adama Mickiewicza na czele. Dla kultury słowackiej istotne stały się też inspiracje literatury czeskiej, zwłaszcza dzieła Karela Hynka Máchy (1810–1836). W epickim poemacie *Smrt' Jánošíkova* (Śmierć Janosika, 1862) słowacki pisarz Ján Botto (1829–1881) zaadaptował historię Męki Pańskiej, inspirując się twórczością Adama Mickiewicza, jego formy „literackiego mesjanizmu”, „przypowieściowego wyrażenia idei odrodzenia narodowego”⁴⁵. Postać Janosika staje się „za przykładem serbskiego Marko Kraljevića, polskiego Tadeusza Kościuszki”, „słowackim bohaterem, mścicielem i męczennikiem”, podczas gdy polski Janosik utrzymał się raczej w nurtach kultury regionalnej, a nie ogólnonarodowej⁴⁶. Po niepowodzeniach rewolucji 1848/1849 w literaturze słowackiej dominowały tendencje mistyki religijnej, fatalizmu i wiary w historyczną misję Słowian, ich upragnioną jedność. Najbardziej widoczne stawało się to w poezji epickiej Michala Miloslava Hodży (1811–1870) *Matora* (1857), eseju *Sławomierski* (1862) i refleksyjnym poemacie *Vieroslavína* (Świątynia wiary) o wierze w chrześcijańsko-słowiańskie odrodzenie⁴⁷.

Twórczość Adama Mickiewicza i jego biografia miały wielkie znaczenie dla literatury słowackiej, a tym bardziej czeskiej, gdyż pisarz polsko-litewski uważany był za „idealne wcielenie «romantycznego dzieła sztuki»”⁴⁸. František Ladislav Čelakovský, który zgłębiał literaturę polską, rozpowszechniał teksty Mickiewicza najpierw wśród swoich czeskich przyjaciół, a potem także szerszej publiczności. Szczególnego znaczenia, porównywalnego z tym, jakie osiągnął na Litwie, nabrał w Czechach i na Morawach poemat *Konrad Wallenrod* (1828), poprzedzony pierwszą czeską translacją wybranych sonetów Mickiewicza.

Po spotkaniu Mickiewicza z Čelakovským w Pradze w 1829 roku popularność tego pierwszego wśród czeskich uczonych i pisarzy rosła. Od około połowy lat 30.

45 U. Raßloff, *Transformationen des Karpatenräuber...*, dz. cyt., s. 397.

46 Tamże, s. 395.

47 Tamże.

48 Ch. Garstka, *Adam Mickiewicz's Blick auf die Tschechische Literatur in seinen „Vorlesungen über slawische Literatur und Zustände”*, Heidelberg 1999, s. 1; <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/7218/> [dostęp: 12.02.2019].

XIX wieku wpływ Mickiewicza na literackie debiuty czeskich romantyków był coraz bardziej widoczny. W gronie pisarzy zainspirowanych autorem *Pana Tadeusza* jest Karel Jaromir Erben, autor zbioru *Kytice z pověstí národních*, napisanego w 1835 roku, ale wydanego dopiero w 1853. Jedna z najpiękniejszych ballad Erbena, *Svatebni Košile* (Ślubne koszule), wyraźnie nawiązuje do *Ucieczki* Mickiewicza (1831/1832)⁴⁹. Literatura polska (romantyczna) w ogóle, a twórczość Mickiewicza i jego osoba w szczególności, miała ogromny wpływ na prawdopodobnie najważniejszego poetę czeskiego romantyzmu, Karela Hynka Máchę. Mácha nie tylko podejmował tematy i motywy Mickiewicza, lecz także wyraźnie kształtował swój czeski (literacki) język, ekspresję i styl. Zapłał Máchy do polskiego romantyzmu pokazują na przykład wybrane fragmenty dzieł Mickiewicza, które samodzielnie przetłumaczył na język czeski. Swe tłumaczenia entuzjastycznie pokazywał zwolennikom i czytelnikom, wśród których byli ważni przedstawiciele ówczesnej literatury czeskiej i słowackiej, na przykład Karel Sabina (1813–1877), Václav Štulc (1814–1887), Karel Kuzmány (1806–1866) i Karel Havlíček Borovský (1821–1856). Również Słowak Kuzmány, który kilkakrotnie pisał o Mickiewiczu w słynnym almanachu „Hronka”, wydanym w 1836 roku, opublikował opowiadanie (nazywane czasem „powieścią”) *Ladislav*, gdzie umieścił dwa wiersze Mickiewicza. Praca Kuzmányego, łącząca elementy powieści sentymentalnej, podróżniczej i epistolarnej, sprowokowała gorące dyskusje na temat literatury romantycznej, a także zagadnień artystycznych, filozoficznych i społecznych oraz stanowiła decydującą próbę zakwestionowania idei słowiańskich wzajemnych powiązań⁵⁰.

Romantyczność Adama Mickiewicza, przeniesiona do języka czeskiego, miała funkcjonować jako „manifest literacki”, „programowe dzieło romantyzmu” i wpływać na romantyczne debiuty czeskiej oraz słowackiej literatury narodowego odrodzenia⁵¹. Dla czeskiego poety Karla Havlička Borovskiego „siła rewolucyjna” zawarta w twórczości Mickiewicza posiadała szczególne znaczenie, zwłaszcza w związku z walką narodowowyzwoleńczą w 1848 roku⁵². Dzięki Václavowi Štulcowi najważniejsze dzieła Mickiewicza, w tym *Konrad Wallenrod*, *Sonety krymskie* i *Dziady*, były dostępne w czeskim tłumaczeniu, mogły więc stać się inspiracją dla wielu czeskich i słowackich debiutantów. Najważniejsi przedstawiciele czeskiego i słowackiego odrodzenia narodowego nie korzystali jednak z tłumaczeń, ponieważ w większości czytali te utwory w oryginale, a w niektórych przypadkach odnosili się do nich wcześniej w swoich pracach.

Szczególnie odkrywcze okazują się późniejsze badania nad romantyzmem i odrodzeniem narodowym, a w pierwszym rzędzie dotyczące debiutów romantycznych. Mówiąc językiem heglowskim, mamy tutaj do czynienia z dialektycznym rozpuszczeniem i konfrontacją, negacją w sensie przewyciężenia lub zachowania romantyzmu

49 Tamże, s. 1.

50 Tamże.

51 Tamże.

52 Tamże.

w warstwie słowa, w sensie „przechowania”, ale także wzniesienia lub integracji na innym poziomie, często powiązanych z innymi funkcjami. W ten sposób można „rozbudować konstytuujący kulturę, tworzący spójność mit o odrodzeniu narodowym i [...] rozwinąć go w świeży i antytradycyjny mit emancypacyjny o zróżnicowanych tematach i motywach”⁵³.

To samo może dotyczyć siły oddziaływania polskiego romantyzmu na literatury innych krajów. W tym kontekście zwłaszcza ważną rolę odgrywają debiuty literackie, także na polu historyzacji narracji, które niejednokrotnie twórczo i krytycznie odnoszą się do romantyzmu czy odrodzenia narodowego. Są to przede wszystkim „szydery” z czasów Młodej Polski, którzy do dziś kwestionują genialne połączenie świadomości narodowej misji politycznej i artystyczno-literackiego mistrzostwa w związku z „fatalną siłą polskiego romantyzmu”⁵⁴. W tym kontekście należy wspomnieć o polemicznej książce Krzysztofa Rutkowskiego, wydanej w 1994 roku: *Stos dla Adama. Albo kacerze i kapłani*⁵⁵. Polemiki i krytyka, które Czesław Miłosz wiązał między innymi z tragedią powstania warszawskiego (1944) jako potępionej romantycznej tradycji, znajdują odzwierciedlenie w kolejnych utworach literackich pisarza, między innymi w *Ziemi Ulro* (1977), ale ujawniają się także w „poezji oblężonej twierdzy”⁵⁶, w pieśniach i pamiętnikach pisanych w czasie stanu wojennego i później w Polsce. Wraz z przewrotem demokratycznym 1989/1990 roku i powstaniem III Rzeczypospolitej monolityczna kultura romantyczno-symboliczna jako podstawa istnienia współczesnego narodu polskiego zdawała się tracić swoją skuteczność. Ale wypędzone drzwiami duchy romantyzmu wracały oknem, więc przewidywany koniec dominacji romantyzmu w głównym nurcie kultury nie nadszedł⁵⁷.

Porównywalna, choć mniej polemiczna, debata na temat odrodzenia narodowego toczy się na Litwie, w Czechach i na Słowacji. Temat ten jest dekonstruowany i rewalforyzowany jako „mit ustanawiający kulturę, budujący spójność”⁵⁸, stając się coraz bardziej aktualny, gdy w grę wchodzi zagrożona państwowość i wolność narodowa. Wiąże się ten wątek z ważnymi historycznie i społeczno-politycznie momentami przełomowymi XX wieku. Od XIX stulecia pojawiają się w literaturze motywy symboliczne dotyczące ojczyzny, jedności narodowej, narodu, Boga, a także postaci wielkich

53 A. Kliems, *Von der „Abschiebung des Widerstands ins Mythische”. Die Libuše-Saga und der Mythos der Nationalen Wiedergeburt bei Libuše Moníková* [w:] *Geschichtliche Mythen in den Literaturen und Kulturen Ostmittel- und Südosteuropas*, Hrsg. E. Behring, L. Richter, W.F. Schwarz, Stuttgart 1999, s. 260–274, tutaj: s. 262.

54 Zob. M. Janion, *Die Polen und ihre Vampire. Studien zur Kritik der Phantasmen*, Berlin 2014.

55 K. Rutkowski, *Stos dla Adama. Albo kacerze i kapłani*, Warszawa 1994.

56 Syndrom oblężonej twierdzy: K. Biedrzycki, *Poezja i pamięć: o trzech poematach Czesława Miłosza, Zbigniewa Herberta i Adama Zagajewskiego*, Kraków 2008.

57 Zob. M. Janion, *Die Polen und ihre Vampire...*, dz. cyt.

58 A. Kliems, *Von der „Abschiebung des Widerstands ins Mythische”*, dz. cyt., s. 262–263.

przywódców narodu, twórców kultury, historii i literatury danego kraju. Są one przewartościowywane, reinterpretowane i często przywoływane w celu stworzenia nowych mitów⁵⁹. Nurt narodowy we współczesnej literaturze, który postuluje konserwatywno-narodową i wątpliwą „dobrą zmianę”, opiera się na kategoriach wywodzących się z XIX wieku, takich jak na przykład silny naród, jednolity język, kultura państwowa, literatura narodowa oraz ich promocja, przywoływanie w powieściach historyczno-społeczno-politycznych, publicystyce, esejach, opowiadaniach, a także i w poezji.

Romantyzm czy odrodzenie narodowe niewątpliwie przyczyniły się znacząco do asertywności, zbudzenia demokratycznych aspiracji wolnościowych i niepodległościowych w XIX i XX wieku, ale są one również wykorzystywane i reinterpretowane jako ważny punkt wyjścia dla narodowo-konserwatywnego populizmu i izolacjonizmu w XXI wieku, który staje się ukierunkowany przede wszystkim na przeszłość, nie przyszłość⁶⁰. Ten rozwój społeczno-polityczny kraju, jak również postawa narodowych konserwatywnych autorów, stoi w jawnej sprzeczności z europejskimi twórcami dzieł robiących wrażenie uniwersalnych, o wydziwisku kosmopolitycznym, którzy chcą uwolnić się od ciężaru polskiego garbu⁶¹. Nawet w dzisiejszych, skomplikowanych czasach literatura może być traktowana jako szczególna siła, która przetrwa dziejowe burze. Ludzie zawsze żyli, cierpieli, umierali, byli wypędzani i emigrowali w poszukiwaniu wolności słowa.

W nawiązaniu do romantyzmu i jego debiutów pojawia się wciąż dość delikatne pytanie, czy grozi nam utrata wiary w naszą wspólną, europejską przyszłość, czy zamiast tego uciekamy w złudzenie lepszej, zromantyzowanej przeszłości narodowej, z dala od utopii, w kierunku „retropii”⁶². To, jak wygląda obecna debata na temat romantyzmu czy odrodzenia narodowego i jego przedstawicieli we współczesnej literaturze Europy Środkowo-Wschodniej, staje się ekscytującym tematem, który coraz chętniej podejmują badacze, do którego nawiązują różne projekty i prace naukowe⁶³.

59 Tamże.

60 Zob. Z.V. David, *Realism, Tolerance, and Liberalism in the Czech National Awakening: Legacies of the Bohemian Reformation*, Washington D.C. 2010; T.D. Clark, *Nationalism in Post-Soviet Lithuania*, „University of Michigan Press”, June 12th 2006.

61 Zob. *Die Rhetorik von der Schaffung einer starken Nation ist destruktiv. DIALOG-Gespräch mit dem Soziologen Prof. Paweł Śpiewak / Niszcząca jest retoryka tworzenia silnego narodu. Rozmowa DIALOGU z socjologiem Pawłem Śpiewakiem* [w:] „DIALOG. Deutsch-Polnisches Magazin – Magazyn Polsko-Niemiecki” 2019, nr 126 (04/2018–2019) Berlin, s. 55–65.

62 Zob. Z. Bauman, *Retropia*, Cambridge, Berlin 2017.

63 S. Krause, *Körper der Romantik. Ikonisierung und Ästhetisierung in der Literatur Ostmitteleuropas, Schwerpunkt Ungarn*; M. Colombi, *Ikonen im Wandel: Romantische Helden im Wandel in der ostmitteleuropäischen Postmoderne*; A. Kliems, *Transkodierungen: Romantik und Postmoderne*; Ch. Gözl, *Narrative Inszenierungen kultureller Ikonen Ostmitteleuropas: Verfahren, Formen, Funktionen*; I. Tabea Bauer, *Der getriebene Künstler. Transgressionen romantischer Inszenierung*; http://research.uni-leipzig.de/gwzo/index.php?option=com_content&view=category&id=170&Itemid=1467 [dostęp: 12.02.2019].

Bibliografia

- Brzozowski S., *Filozofia romantyzmu polskiego*, Lwów 1924.
- David Z.V., *Realism, Tolerance, and Liberalism in the Czech National Awakening: Legacies of the Bohemian Reformation*, Washington D.C. 2010.
- Fieguth R., *Mickiewicz, Dichter der Polen* [w:] *Adam Mickiewicz und die Deutschen. Eine Tagung im Deutschen Literaturarchiv Marbach am Neckar*, Hrsg. E. Mazur-Kęłbowska, U. Ott, Wiesbaden 2000.
- Garstka Ch., *Adam Mickiewicz's Blick auf die Tschechische Literatur in seinen „Vorlesungen über slawische Literatur und Zustände“*, Heidelberg 1999.
- Jähnichen M., *Zum Entwicklungsrhythmus der tschechischen und slowakischen Literatur* [w:] *Slowakische Kultur und Literatur im Selbst- und Fremdverständnis*, Hrsg. A. Kliems, Stuttgart 2005.
- Janion M., *Die Polen und ihre Vampire. Studien zur Kritik der Phantasmen*, Berlin 2014.
- Joachimsthaler J., Trepte H.-Ch., *National-Texturen. National-Dichtung als literarisches Konzept in Nordosteuropa*, „Nordost-Archiv, Zeitschrift für Regionalgeschichte“, Bd. XVI/2007.
- Kliems A., *Von der „Abschiebung des Widerstands ins Mythische“*. *Die Libuše-Saga und der Mythos der Nationalen Wiedergeburt bei Libuše Moníková* [w:] *Geschichtliche Mythen in den Literaturen und Kulturen Ostmittel- und Südosteuropas*, Hrsg. E. Behring, L. Richter, W.F. Schwarz, Stuttgart 1999.
- Kliems A. (Hrsg.), *Slowakische Kultur und Literatur im Selbst- und Fremdverständnis*, Stuttgart 2005.
- Król M., *Romantyzm. Piekło i niebo Polaków* [Polskie obrachunki na koniec millenium], Warszawa 1998.
- Putinas M., *Adam Mickiewicz und Litauen* [w:] *Adam Mickiewicz. Leben und Werk*, Hrsg. B. Miązek, Frankfurt am Main 1998.
- Raßloff U., *Transformationen des Karpatenräuber Juraj Jánošík als Symptome kultureller Interferenz* [w:] U. Raßloff, Wellenschläge. *Kulturelle Interferenzen im östlichen Mitteleuropa des langen 20. Jahrhunderts*, Stuttgart 2013.
- Sinnig C., *Litauen. Ein literarischer Reisebegleiter*, Frankfurt am Main 2011.
- Trepte H.-Ch., *Adam Mickiewicz (1789–1855) – Vom litauischen Heimatdichter zum polnischen Nationalschriftsteller*, „Nordost-Archiv, Zeitschrift für Regionalgeschichte“, Bd. XVI/2007.
- Trepte H.-Ch., *Czy istnieje litewska literatura w języku polskim?* [w:] *Czesława Miłozza „północna strona“*, red. M. Czermińska, K. Szalewska, Gdańsk 2009.
- Venclova T., *Native Realm Revisited: Mickiewicz's Lithuania and Mickiewicz in Lithuania*. *Wiktor Weintraub Memorial Lecture*, Harvard University, April 2 1998.
- Venclova T., *Vilnius. Eine Stadt in Europa*, Frankfurt am Main 2006.

The Ambivalent Paradigms of the Romantics' Literary Debuts in the Central European Context

SUMMARY

The article refers to the culture and politics of Central Europe, and more specifically to the context of the “uncertain zone of *small nations*” (Milan Kundera), which is largely unknown in the West. Poland's specificity becomes the starting point, which in turn allows to present the literature of Poland's neighbors, i.e. Lithuania, Czechia and Slovakia, all of which shared numerous historical and cultural similarities with Poland, as well as a close relationship.

KEYWORDS: Romanticism, nation, literature, poetry, National Revival, emigration, history, language, identity, Central (Eastern) Europe, myths, construction, destruction